

METLIŠKI PLETAR

V hiši številka 2 na Navratilovi poti v Metliki stanuje Anton Zevnik. Mož, ki si je na ramena nadel sedmi križ, je bil poštar, zanimanje za pletene izdelke in veselje do pletarskega dela pa sta ga že zgodaj pripeljala do tiste domače dejavnosti, ki je danes na trgu sicer cenjena, na žalost pa, kakor podobne domače dejavnosti, propada.

„Zanimanje me je gnalo, da sem pričel delati,“ pravi Zevnik in pri tem pokaže lepo opleteno steklenico. Njegov prvi učitelj je bil oče, ki se je ravno tako ukvarjal s pletarstvom. Kasneje je po naključju našel pletarsko delavnico v Zagrebu, kjer se je z lastnikom dogovoril, da si bo pri njem izpopolnjeval znanje o pletarstvu. Tako je Anton Zevnik vsako leto prebil svoj štirinajstdnevni dopust v pletarski delavnici na Kvaternikovem trgu v Zagrebu. Za plačilo je metliški pletar vsako leto nosil v Zagreb petlitrsko steklenico vina.

Iz desetletnega dečka, ki je opazoval očetove kretnje in ga pričel pri delu posnemati, je kmalu postal mojster v pletarski stroki. Znanje si je izpopolnjeval z branjem knjig, v zadnjem času pa tudi s pomočjo televizije. Poleg novih delovnih prijemov je potrebno še nekaj orodja, kot kleščice, nož, špico za razmikanje viter, trtne škarje, skobelnik za obdelavo viter in lesen strugalček za beljenje ali lupljenje šib. „To je orodje,“ se smeje pletar, „potrebni pa je tudi dvoje spretnih rok. Včasih je bilo v Metliki še nekaj zanimanja za pletarstvo; svoje izkušnje sem prenašal tudi na učence v osnovni šoli, danes pa sem ostal sam daleč naokrog. Pred leti je še prišel k meni kateri Metličan, da bi se naučil pletati. V začetku je bilo veliko vneme; pa kaj, dvakrat, trikrat je prišel, potem pa nikdar več! Nekateri so bili prav spretni in nadarjeni. Res škoda!“

Tako mi je pravil mojster in v njegovih besedah se je čutila bridkost. Kako se tudi ne bi, ko pa že šestdeset let prepleta vitre in šibe, ki se pod njegovimi prsti spreminjajo v lepe izdelke. Toda Zevnik le ni ostal tako sam. Njegova žena mu že vrsto let sledi, počasi, a vztrajno, kolikor ji dopušča čas. Sledi, kakor je sledil on svojemu očetu.

VITRE IN ŠIBE – OSNOVA PLETARSKEGA DELA

Spomladi, ko izgine sneg in ko se zemlja že toliko ogreje, da se v osušenih vejah prične prebujati življenje, napoči tudi čas za nabiranje šib. Nabirajo jih od meseca marca pa tja do avgustov-

skih dni. Takrat je les najprimernejši za obdelavo in tudi delo z njim je lahko. Metliški pletar ni v skrbeh za les, saj ga ima veliko kar okrog doma na Mestnem bregu, šibe pa nabira tudi ob potoku Obrhu v mestnem Logu. „Danes sem že prestar, da bi hodil sam po šibe, saj korak ni več tako prožen kot nekdanj, roke pa so še močne in spretno. Zato z ženo nabirava skupaj. Poleti grem nabirat večkrat, šibe pa prinesem kar na rami ali v naročju. Nabiram več vrst šib, vendar je najboljša rakitovina, les, ki je trd in žilav, obenem pa prožen in se z njim lepo plete. Potem so tukaj še druge vrste lesa: vrba ali bekovica, ki je rumena in rdeča, pa leska in kostanjevina, ki ju rabim le za vitre ter za ročaje pri steklenicah in košarah.“

PRIPRAVA LESA ZA IZDELKE

„Les, boljše rečeno šibe,“ povzame besedo mojster, „ki jih naberem, moram sortirati po velikosti (dolžini) in vrsti. Tako dobim pet do šest velikosti šib, ki jih povežem v butarice. Ko delam večji ali manjši predmet, lažje in hitreje izberem primerne šibe. Nekatero izdelke naredim iz neolupljenih šib, nekatere pa iz olupljenih; izdelki iz drugih so lepši za oko, posebno še če ima les različne barvne odtenke, s katerimi lahko kombiniram vzorec.“

Poleti, ko je les mužav – to je, ko je v njem mezga – večino šib obeli, jih ostruga z leskovim strugalčkom, ki si ga za to opravilo naredi sam. Šibo, ki jo vtakne v strugalček, potegne od njene ga tanjšega konca proti debelejšemu. Pri tem se skoraj loči od debla. Če nabira šibe takrat, ko v sebi nimajo več mezge, se le-te zelo težko belijo.

„Ko so šibe suhe, pa niso obeljene, jih moram zvezane v butarice prekuhati. Za to delo uporabljam kar svinjski kotel. Butarice zložim vanj in jih zalijem z vodo. V kropu se šibe kuhajo uro in pol, potem pa jih potegnem iz kotla. Tako prekuhane šibe lahko obelim kakor tiste, ki so muževne.“

Tako obeljene šibe se morajo posušiti, kajti slabo posušene ali shranjene v vlažnem prostoru kmalu splesnijo. Takšne niso več za uporabo. Zato šibe dobro posušijo na soncu, pozimi pa, če belijo – kar pa se redko zgodi; to opravijo v glavnem poleti – kar nad pečjo v kuhinji. Posušene šibe spet zvežejo v butare in jih spravijo v suh prostor, navadno na podstrešje.

Vitre se derejo iz debelejših leskovih in kostanjevih palic. Belijo ali cepijo se vitre s posebnim,

za to prirejenim majhnim skobelnikom, dokončno pa jih izoblikujejo z nožem. Leskove in kostanjeve palice, ki ostanejo po dretju viter, uporabi pletar za roče pri steklenicah in košarah. Preden se posuše, jih mora ukriviti v željeno obliko, ki jo obdržijo, ko je les suh.

PLETENJE

Poleti, ko je čas, predvsem pa v zimskem času, ko se dnevi skrajšajo in se v zgodnjih popoldanskih urah že mračí, prične Zevnik svoje delo. „Naročil je kar precej,“ pravi, „vendar ne delam toliko za denar. Veselje je delati in čas hitreje mine.“ Tako pravi in namaka suhe šibe v škafo z vročo vodo. „S suhimi se ne da pletati, pa jih namočim in v četrte ure so že dobre za delo. Osnova vsakega predmeta, ki ima obliko posode, je dno, ki ga sestavlja križ s šibami. Leskove ali kostanjeve palice debeline 8 mm in dolžine 15–20 cm (lahko tudi večje ali manjše, odvisno od velikosti posode) po sredini razcepim v dolžini nekaj centimetrov. Razcepim dve ali tri palice, skozi te razcepe pa potisnem dve ali tri palice iz enakega lesa. Tako naravnane in potegnene druga skozi drugo imajo palice obliko križa. Z drobnimi šibo jih še povežem, bolje učvrstim.“

Pri vezanju križa ovija Zevnik šibo tako, da z njo naredi črko Z. Iniciala, ki je obenem vez, tako jasno govori o mojstru, ki je s spretnostjo in iznajdljivostjo zapisal (zapletel) svoje ime na vsak izdelek.

Medtem pa roka že seže po šibi in jo ovija med kraki križa, ki se pri tem razpirajo. Druga in tretja šiba, četrta. Kraki se razprejo še bolj, prsti pa uvijajo šibe gor in dol in jih pritiskajo drugo ob drugo. Iz šestih palic nastane dvanajst krakov, ki so osnova za dno steklenice, jerbasa ali košare.

„Ko je dno narejeno, naredim okrog njega venec. To pa gre tako,“ je rekel in nadaljeval: „Poleg vsakega kraka, ki je opleten, zatakem dva para šib. Dve v obeh parih sta daljši, dve krajši. Pri opletanju steklenice pa tudi košare rabijo daljše šibe za ogrodje, okrog katerega opletam šibe in vitre. Manjše šibe, ki so tudi bolj tanke, rabijo za izdelavo venca, ki daje dnu trdnost in tudi osnovo za nadaljnje pletenje sten steklenice. Opletena steklenica ima ponavadi tri vence: spodnjega, srednjega in zgornjega. Med pletenjem stene vdalam še les za ročaj, ki ga tudi opletem s šibami. Srednji venec naredim na delu, kjer se

prične steklenica ožiti. Do drugega, srednjega venca pletem večinoma s šibami, ker so močne, naprej pa z vitrami, ki so tanjše in jih lažje prepletem okrog ozkega steklenega grla. Zgornji venec je širši, saj tu zapletem ročaj steklenice. Podobno pletem tudi ostale izdelke, le oblika je drugačna.“

DELO IN PLAČILO – DVA NEUSKLAJENA POJMA

„Če bi gledal na denar, hm, ne bi se izplačalo delati, ne. Tako pa še delam, nekaj me žene v to. Ne rečem, nekaj le zaslužim, za dva kilograma belega kruha,“ se pošali, „od opletene litrske steklenice. Pred drugo vojno sem prodajal na metliškem trgu ob semanjih dneh. Po dvajset košar sem naredil za sejem; takrat se je še dalo zaslužiti. Ljudje so rabili pletenih izdelkov več kakor danes. Po vojni sem prodajo opustil, sedaj pa mi je pletenje najljubši konjiček.“

Da Anton Zevnik ne dela za zaslužek, sem spoznal, ko sem videl, koliko dela je potrebno za izdelek. Za litrsko steklenico, ki jo oplete, zahteva star tisočak, za dvolitrsko po dva in tako dalje. Po osemdeset dinarjev so njegove košare, take, ki so na metliškem sejmu po sto dvajset dinarjev in več. Na dan pa, če bi delal od jutra do noči, bi opletel dve litrski steklenici.

„Zamudno je izbirati, sortirati šibe in vitre; za križ, vence in ogrodje pa jih moram tudi prešteti.“

Tako je govoril Anton Zevnik o svojem konjičku. „Če bi imel še živega sina, bi on nasledil moje delo, tako pa... Lepo delo je to!“ Zevnikova žena pa se je pričela učiti pletarstva, da bo vnuka, ko moža morda ne bo več, naučila te veščine. „Mogoče,“ se smeje prijazna gospodinja, „bo vnuk prevzel tradicijo Zevnikove družine.“

Mogoče. In želeli bi, da bo tako. Verjetno pa bo vnuk, ko doraste, spoznal – kakor so spoznali tisti, ki so se učili pri Antonu Zevniku pletarstva, pa so odnehali – da je zidarjeva ura vredna toliko, kot je vreden pletarjev dan.

Ali bo potem šlo vse v pozabo? Ne, v muzejskih vitrinah si bodo obiskovalci lahko ogledovali eksponate, ki bodo sčasoma postali krajevna redkost in ki bodo govorili o kraju ter ljudeh, ki so nekoč živeli v njem.